

Humaniora, Klimakrisen og Det Neoliberale Kapløb til Enden

Andersen, Gregers

Published in:
Baggrund.com

Publication date:
2015

Citation for published version (APA):
Andersen, G. (2015). Humaniora, Klimakrisen og Det Neoliberale Kapløb til Enden. *Baggrund.com*.
<http://baggrund.com/humaniora-klimakrisen-og-det-neoliberale-kaplob-til-enden/>

Humaniora, klimakrisen og det neoliberale kapløb til enden

Gregers
Andersen

/

10. marts 2015

FOKUS: VELKOMMEN TIL DET ANTROPOCÆNE! - Klimakrisen er ikke længere bare et anliggende for naturvidenskabsfolk. Vi befinder os muligvis i Antropocæn: en ny geologisk tidsalder, hvor skellet mellem natur og kultur – på grund af menneskets altomfattende, globale indvirkning på naturen – er blevet opløst. Vi har spurgt en række forskere om humanioras rolle i spørgsmålet om natur, klimakrise og bæredygtighed, nu hvor naturen ikke længere er forbeholdt naturvidenskaben.

På tærsklen til Antropocæn står humaniora i en ny og truet position. Kulturforsker Gregers Andersen mener, at humaniora mere end nogensinde har noget at skulle sige om menneskets nye plads i verden, men samtidig dimensioneres og marginaliseres humaniora som et resultat af den neoliberale væksttænkning.

For nyligt kunne man i Jyllandsposten finde en kronik med overskriften "Mere vækst med grøn realisme". I kronikken argumenterer Lars Løkke Rasmussen, Søren Pape Poulsen og Kristian Thulesen Dahl for, at en række restriktioner, sat i verden af miljømæssige hensyn, lempes eller helt fjernes. For som de tre med særlig tanke på det danske landbrug og fødevarerhvervet skriver: "I en tid, da dansk konkurrenceevne er udfordret, hvor danske arbejdspladser flytter ud af landet, og hvor væksten slæber sig af sted, har vi en forpligtelse til at tage de erhverv alvorligt, hvor der er et uforløst potentiale, der kan skabe ny vækst og nye arbejdspladser."

Citatet er på ingen måder ekstraordinært. Tværtimod ekkoer det budskaber, der har præget dansk politik efter finanskrisen. Og det vel at mærke med en vis ret, eftersom finanskrisen trods alt gjorde det klart for de fleste danskere, hvilke konsekvenser manglende vækst i den private sektor kan have for det kollektive vel.

Alligevel vil jeg i denne artikel hævde, at disse budskaber i dag er blevet vores alles problem. Ganske enkelt fordi de er et tegn på, at den økonomiske tænkning har ført den politiske tænkning ind i et tunnelsyn, hvis mere generelle væsen for nuværende bedst kan beskrives som et globalt kapløb til enden. Naturligvis ikke på menneskeheden eller for den sags skyld på den planet, hvorpå vi alle har til huse, men på de gunstige geofysiske forhold, der har gjort den nuværende menneskelige civilisationsform mulig.

Løkke Rasmussens, Pape Poulsens og Thulesen Dahls kronik illustrerer sådan set meget godt, hvordan kapløbet i disse år (post finanskrisen) fungerer som den primære retoriske trope, hvormed vækstimperativet sættes igennem på bekostning af fundamentale økologiske hensyn. Men for at give den retmæssige baggrund, for det argument, som jeg her ønsker at fremføre, er det alligevel bedre at starte et andet sted. For jeg er her ikke kun ude på at problematisere, hvordan finanskrisen i forskellige sammenhænge fungerer som et retorisk afsæt for en økonomisk tænkning, hvis langsigtede bæredygtighed, jeg finder god grund til at betvivle. Jeg er også ude på at illustrere, hvordan en af de bastioner, hvori samfundet vil kunne finde beskyttelse mod den fare, som den økonomiske tænkning rummer, selv er ved at blive et offer for dens logik.

De læsere, der har fuldt med i sagen om dimensioneringen af antallet af studiepladser på en række humanistiske fag, vil således formentlig genkende det politiske argument om, at det nu er tid til at tage "de erhverv alvorligt, hvor der er et uforløst potentiale, der kan skabe ny vækst". Også her finder vi med andre ord et eksempel på, hvordan politik i disse år bedrives på baggrund af en logik, hvis hensigt det er at geare samfundet til det økonomiske kapløb, som den økonomiske globalisering har forstærket.

Spørgsmålet er imidlertid, om vi som samfund gør klogt i at lade frygten for, at mere hårdtarbejdende økonomier tager vores velstand, så ensidigt definerer vores syn på verden. For hvad om vi udskiftede finanskrisens og kapløbets forståelsesramme med en forståelsesramme, der i disse år er ved at revolutionere videnskaben om Jorden og med den de øvrige videnskaber? Hvordan ser dimensioneringsplanen og 'den grønne realisme' så ud?

Humaniora på tærsklen til Antropocæn

Lad mig straks medgive, at jeg forstår, hvis der er læsere, der tænker: Hvad pokker dog geologi har med politik at gøre? Men dette er i virkeligheden en pointe i sig selv. For svaret burde, som jeg håber at kunne gøre det klart nedenfor, være en hel del. De sidste par år har *Den Internationale Kommission for Stratigrafi* (ICS) således været i fuld gang med at vurdere, om den skal træffe en beslutning, der vil være intet mindre end fuldstændig epokegørende for den måde, vi som mennesker betragter Jordens historie. Beslutningen, der forventes at blive truffet i 2016, går i alt sin enkelthed ud på om den formelle betegnelse for Jordens nuværende geologiske tidsalder fortsat skal være Holocæn, eller om den skal ændres til Antropocæn: "Menneskets tidsalder".

Årsagen til det er kommet så vidt skal primært findes i artikler, som den hollandske nobelprisvinder i kemi Paul Crutzen og andre topforskere har publiceret i centrale naturvidenskabelige tidsskrifter siden år 2000. I disse artikler er det blevet vist, hvordan stort set alle Jordens centrale systemer og processer er under voldsom negativ påvirkning fra menneskeheden.

Hvorfor er dette interessant i forhold til dimensioneringsplanen? Det er det, fordi det forekommer mig at være dybt paradoksalt at skære ned på Humaniora på et tidspunkt, hvor naturvidenskaberne fortæller os, at de på mange områder er ved at forvandles til menneskevidenskaber. Dette kan endda formuleres endnu mere drastisk. For hvis ICS i 2016 beslutter sig for at gøre Antropocæn til den officielle betegnelse for Jordens nuværende geologiske tidsalder giver det på række områder ikke længere særlig god mening at tale om naturvidenskaber og humanvidenskaber. Snarere har vi inden for disse områder, så at gøre med to former for humanvidenskaber: *Humaniora 1* (det, som før var naturvidenskaberne) og *Humaniora 2* (det, som før var humanvidenskaberne).

Når det er sagt, er min intention med disse bemærkninger ikke at projicere Humanioras nuværende ulykke over på

naturvidenskaberne – faktisk tværtimod. For hvis der er noget, som den allerede omfattende brug af Antropocæn-betegnelsen i diverse videnskabelige publikationer peger på, er det, at tiden ikke er til at grave grøfter. Det forholder sig med den franske filosof Michel Serres' ord i stedet sådan, at "de spørgsmål, der siden tidernes morgen er blevet stillet af det, som vi i dag kalder Humaniora, hjælper os med at gentænke de spørgsmål, som nu stilles af og på grund af naturvidenskaberne".

Det måske allerbedste eksempel på dette er klimaforandringerne, og den måde, hvorpå overgangen fra det naturlige til det menneskeskabte her er forbundet med katastrofen og en række potentielle mareridtsscenarier. Simpeltthen fordi vi her har at gøre med et fænomen, der ikke blot kræver en fortsat analytisk overvågning fra de naturvidenskaber, der har gjort os opmærksom på faren ved det, men også med et fænomen, der er fostret i "Humanioras baghave" – i det menneskelige.

Af samme årsag udgør den tyske videnskabsfilosof Wilhelm Diltheys gamle distinktion mellem naturvidenskaberne og humanvidenskaberne faktisk en udmærket rettesnor i forhold til at formulere en af de nye opgaver, der kan siges at tilfalde Humaniora på tærsklen til Antropocæn. For mens Dilthey hævder, at kernen i naturvidenskaberne er at forklare de lovmæssigheder, der virker i alverdens fænomener, drejer det sig ifølge Dilthey for humanvidenskaberne om at forstå menneskets levede liv og dets udtryk.

Overført på det menneske, der lever ikke bare på tærsklen til Antropocæn, men også på tærsklen til de ekstreme klimaforandrings tidsalder, åbner denne ambition således for en række konkrete spørgsmål, som næppe mange vil bestride er vigtige i disse år. Det gælder på den ene side spørgsmål, der relaterer sig til de historiske, nuværende og potentielt fremtidige menneskelige årsager til klimaforandringerne. Og det gælder på den anden side spørgsmål, der relaterer sig til de historiske, nuværende og potentielt fremtidige menneskelige konsekvenser af klimaforandringerne.

Neoliberalismen på tærsklen til Antropocæn

Mens jeg i beskrivelserne ovenfor har fokuseret ret specifikt på vigtigheden af humanistisk forskning på tærsklen til Antropocæn, vil resten af denne artikel tage udgangspunkt i en noget mere abstrakt pointe. Jeg vil således her ikke nøjes med at hævde – som mange før mig – at Humaniora er et værdisystem, indenfor hvilket den kritiske tænkning har en særlig plads. Jeg vil også tage denne pointe et stykke videre, idet jeg vil hævde, at Antropocæn og den klimatiske krise er tæt forbundet med en ensrettet form for tænkning, som Humaniora er med til at yde beskyttelse imod.

Det kommer sig helt banalt af, at Humaniora rummer en række discipliner, indenfor hvilke det nok er vigtigt at kunne fortolke verden som økonomisk mulighed, men ikke den afgørende egenskab. Sagt lidt fluffy og på en måde, som mange humanister muligvis vil være uenige i, er en væsentlig kvalitet ved Humaniora, at spørgsmål som ikke har nogen umiddelbar økonomisk værdi her bliver gransket. For det betyder ikke bare, at Humaniora er et sted, hvor der er en meget fint udviklet sensibilitet overfor det, der er værdifuldt uden at være det på en økonomisk måde. Det betyder også, at der på Humaniora er en stærkt tradition for en kritisk opmærksomhed overfor dem, der vil reducere det værdifulde som kategori til det strengt økonomiske.

Det er set fra tærsklen til Antropocæn derfor heller ikke noget godt tegn, at den primære diskursive kontekst for nedskæringerne på de humanistiske uddannelser har været det økonomiske vækstkapløb med mere hårdtarbejdende økonomier. For sagen er den, at det næppe er helt unfair at hævde, at det er en allerede eksisterende ensretning af tænkningen i økonomisk retning, der må tage det meste af skylden for, at menneskeheden står i dens nuværende situation. Man behøver således blot skimme titlen på den formentligt mest læste rapport om Jordens økologiske problemer, som til dags dato er blevet skrevet, nemlig Romklubbens *Begrænsninger for vækst* fra 1972, for at blive mindet om, at diskursen om vedvarende økonomisk vækst længe har været temmelig suspect.

På samme måde er det bekymrende at se, hvordan kapløbets forståelsesramme bruges som et retorisk instrument af Løkke Rasmussen, Pape Poulsen og Thulesen Dahl til at tilbagerulle og nedjustere omfanget af regler sat i verden af miljømæssige hensyn. Men det bør på den anden side heller ikke længere overraske os,

eftersom kapløbets forståelsesramme er tæt linket til den deregulering, der er kerne i den neoliberale ideologi. Alligevel er jeg ikke enig, når den canadiske journalist og aktivist Naomi Klein i hendes seneste moppedreng af et kampskrift *This Changes Everything. Capitalism vs. Climate* drager følgende konklusion:

Vi har ikke gjort de ting, der er nødvendige for at begrænse udledningen af drivhusgasser, fordi disse ting grundlæggende er i konflikt med den deregulerede kapitalisme; den dominerende ideologi i hele den periode, hvori vi har ledt efter udveje på den krise, som udledningen af drivhusgasser placerer os i. Vi sidder fast i denne krise, fordi de handlinger, der vil give os de bedste chancer for at undvige de katastrofer, vi som menneskehed nu accelererer imod – og som dermed vil være til fordel for langt de fleste mennesker på den her planet – er ekstremt truende for en elitær minoritet, som holder den globale økonomiske og politiske proces samt mange medier i et kvælertag.

For hvad er egentlig karakteren af forholdet mellem den neoliberalisme eller deregulerede kapitalisme, som ifølge ikke bare Klein, men også den nu verdensberømte franske økonom Thomas Piketty, globalt set har været "den dominerende ideologi" siden 1980, og så den elite, der holder "den globale økonomi, politiske proces og mange medier i et kvælertag"? Er det et strengt magtforhold, som samfundenes afhængighed af bankernes overlevelse efter finanskrisen synes at antyde, eller er det trods alt primært et trosforhold?

Sagt mere direkte forekommer det mig, at Klein begår en analytisk fejl, når hun hævder, at den nuværende front i kampen mellem kapitalismen og klimaet går mellem dem, som økonomisk får allermost ud af, at verden forbliver i et ubetinget vækstparadigme og så alle andre. For forholder det sig tværtimod ikke sådan, at det er dem, der tilslutter sig det ubetingede vækstparadigme og dermed i sidste ende også er på den neoliberale kapitalismes side, som er i suverænt overtal? Og det ikke blot, fordi den neoliberale kapitalisme – på grund af de geofysiske forringelser, som den selv skaber – siden 1980 mere og mere har indlejret sig som det ubetingede vækstparadigmets nødvendige instrument. Men i særdeleshed også på grund af det, som man med Piketty kan kalde for en overdrevet tiltro til Kuznetskurvens mirakel. Det vil kort sagt sige til, at vedvarende økonomisk vækst over en længere periode ikke bare føre til mere kollektiv velstand, men også mere lighed.

Kapløbet til enden

Af samme årsag anskuer jeg ikke perspektiverne for den rettidige politiske forandring, som Klein taler om, for ret gode. Ikke før det står klart, at Kuznetskurven ikke for evigt kan appliceres på en verden, der rummer en finit mængde ressourcer og derfor i det lange løb formentligt også må forkastes for andre fordelingsmodeller, vil klimaaktivismen kunne indtage den rolle, som modspiller til den neoliberale kapitalisme, som Klein giver den.

I det hele taget forekommer et andet scenarium mig derfor også mere sandsynligt. Nemlig et scenarium, hvori den nuværende økonomiske tænkning vil fortsætte sin dominans, og i stedet for at blive revideret grundlæggende vil blive justeret efter de behov, som de tiltagende forringelser af de geofysiske forhold vil tydeliggøre. Og det vel at mærke på en måde, der yderligere vil fremme uligheden i en verden, hvor dem, der kan beskytte sig bag diger, forsikringspolicer, statsborgerskaber osv. vil blive færre, og dem, der vil mærke den indirekte vold, der ligger i disse forringelser, vil blive flere. For som den franske filosof André Gorz skriver et sted, siger markedslogikken, at jo mindre tilgængelig en ressource er, dets mere økonomisk profitabelt bliver det "at sætte pris på det, der ikke allerede har en pris i form af luft, vand og lys."

Gregers Andersen er Postdoc ved Institut for Kunst og Kulturvidenskab, Københavns Universitet.